

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС:
реалізація положень
Болонської декларації
в системі вищої освіти України**

*Матеріали V Міжнародної наукової конференції,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20–22 вересня 2005 р.*

Київ 2006

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України: Матеріали V Міжнар. наук. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20–22 верес. 2005 р. — К. : МАУП, 2006. — 208 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 966-608-597-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми методології і методики дослідження особливостей становлення європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу. Досліджуються і аналізуються стратегічні, тактичні та технічні аспекти входження України до європейського і світового освітнього простору, а також проблеми вдосконалення стандартів національної вищої школи і запровадження сучасних освітніх технологій.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 966-608-597-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

Нікіфорова Л. І.

Болонський процес: забезпечення спеціалізованої комунікативної компетенції при навчанні іноземній мові 155

Доброгорська О. В., Поліщук О. В.

Вивчення іноземних мов у вищій школі України в контексті реалізації положень Болонської декларації 162

Нікіфорова Л. І.

Модульний підхід навчання іноземній мові у контексті реалізації положень Болонської декларації 170

Головко Н. І.

Дидактична сутність диференціації та індивідуалізації навчання студентів 176

Юрченко Ю. М.

Перші підсумки роботи в експерименті 182

Червонецкий В. В., Дьяченко Ю. Ю., Недопекина М. В.

Построение системы менеджмента качества образовательных услуг на основе стандарта ISO 9001 184

Денчук Е. В., Медведев В. А.

Модернизация школьного образования в Украине с учетом реалий Болонского процесса 187

Кіш Н. В.

Запровадження системи академічних кредитів європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) в Україні 190

Судаков В. И., Алиев Р. М., Доброгорская О. В.

Идеал социального государства и проблема социально адекватного менеджмента в системе высшего образования постсоветских стран 197

Голован М. В.

Основные направления стимулирования инновационной активности в условиях современной культурной глобализации 204

О. В. ДОБРОГОРСЬКА

О. В. ПОЛІЩУК

викладачі кафедри теорії та практики перекладу

(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Завдяки винятковим досягненням останніх декількох років процеси, що відбуваються в Європі, набули більш конкретного характеру, стали повніше відповідати реаліям країн Європейського Співтовариства та її громадян. Перспективи, що відкриваються у зв'язку з цим, поряд із стосунками, що поглиблюються з іншими європейськими країнами, забезпечують ще більші можливості розвитку. Зростає розуміння все більшої частини політичного й академічного світу потреби встановлення якісно тісних зв'язків у всій Європі, що розвивається, у формуванні й зміцненні її інтелектуального, культурного, соціального і науково-технологічного потенціалу.

“Європа знань” тепер уже широко визнана як незамінний чинник соціального й гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об'єднання та збагачення європейської людності. Нині всі громадяни Європи мають можливість отримувати необхідні відомості для протистояння викликам нового тисячоліття, водночас із розумінням сприймаючи спільні цінності і свою належність до загального соціального й культурного простору. Важливість освіти та співробітництва в цій сфері задля розвитку й зміцнення стійких, мирних і демократичних суспільств є сьогодні універсальною умовою для розвитку всіх країн світу [1, 6].

Саме такою загальноєвропейською системою стала Болонська декларація, до розвитку якої активно долучається і Україна. Процес об'єднання Європи, його поширення на Схід і Прибалтійські країни супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в

масштабах усього континенту. Цей процес отримав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де було започатковано такі ініціативи.

Динаміка й масштаби подій та заходів цього процесу вражають: у 2001–2005 рр. за потужної підтримки Європейського Союзу розпочалася реалізація низки пілотних проектів і програм відповідно до основних положень Болонського процесу.

Цей інтеграційний процес у науці й освіті має дві складові: формування співдружності провідних європейських університетів у Велику Хартію Університетів та об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами [8, 6]. Головна мета цього процесу — консолідація зусиль наукової та освітнянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі (яка впродовж останніх 15–20 років почала значно поступатися американській системі), а також для посилення ролі цієї системи у суспільних перетвореннях.

Роль освітнього середовища, закладів освіти, системи освіти та й суспільства загалом полягає в тому, щоб прогнозувати своє майбутнє і виховувати людей, готових до цього майбутнього. Як результат виникла потреба переосмислити основні принципи освіти.

Визначена Національною доктриною розвитку освіти в Україні пріоритетність освіти полягає у новому ставленні суспільства до освіти, до знань та інтелекту, а також у впровадженні кардинально нових підходів до інвестиційної політики держави в освітній сфері [6, 4]. Загальні принципи державної освітньої політики — принцип демократизації освіти, принцип гуманізації та гуманітаризації освіти, національна спрямованість та відкритість системи освіти, її безперервність, багатокультурність і варіативність — спрямовані на створення умов для розвитку особистості кожного члена суспільства.

А що від цього процесу виграє Україна? Як стверджують західні експерти, швидкість розвитку науково-технічного прогресу така, що трьома чвертями сьогоденішніх студентів і випускників вищих навчальних закладів дуже скоро доведеться працювати за фахами, котрих нині ще немає у природі. Нинішня жорстка, забюрократизована, ієрархічна і, ніде правди діти, корумпована система української вищої освіти, котра дісталася нам у спадщину від радянських часів, просто не здатна впоратися з вимогами часу.

Із погляду студентів і викладачів, участь у європейському єдиному освітньому просторі дасть їм нові можливості і розширить обрії, зокрема за рахунок передбаченого в рамках Болонської угоди між-вузівського та міждержавного обміну. До речі, без такого масового обміну студентами і викладачами Україні буде важко вирішити найгострішу проблему дуже слабкого знання нашими спеціалістами іноземних мов.

Названі принципи державної освітньої політики зумовили необхідність реформування системи навчання іноземних мов, перегляду структури ступенів навчання, оновлення змісту навчання іноземних мов та змісту виховання засобами іноземних мов, створення авторських програм та альтернативних підручників, забезпечення безперервності навчання та створення умов для варіативності форм вивчення іноземних мов.

Однією з таких умов є диференціація навчання.

У вищому закладі освіти диференційований підхід до навчання як ефективний засіб організації навчальної діяльності студентів почали вживати у 80–90-х роках ХХ ст. Застосування такого підходу зумовило систематичність і гнучкість у викладанні дисциплін, а також урахування різних психолого-педагогічних умов для розвитку особистості кожного студента.

З упровадженням соціальної та політичної інтеграції, політичної уніфікації та культурного співробітництва в галузі освіти та суспільства загалом було переглянуто цілі та завдання процесу навчання у вищих закладах освіти (ВЗО) [3, 12]. Наразі дидактичний процес розглядається в рамках глобальних змін у суспільстві та з урахуванням необхідності адаптації освітньої системи України до положень Болонської декларації.

За умов традиційного підходу до підготовки фахівців у вищій школі навчанняно іноземній мові не приділяється достатньої уваги, оскільки ця дисципліна не вважається профілюючою для державних економічних, правознавчих, сільськогосподарських та інших вищих закладів. При цьому ігноруються зміни в політичному та економічному становищі нашої країни, її стратегічне завдання — інтеграція в Європу.

З позицій професійно орієнтованого підходу до вивчення іноземних мов в умовах немовного ВЗО можна стверджувати, що вивчення іноземної мови у ВЗО — це новий (порівняно зі школою) етап. У вузівському навчанні іноземній мові використовуються тільки ті

знання й уміння, отримані в школі, які необхідні для реалізації основної функції вивчення іноземної мови у ВЗО — придбання студентами професійної компетенції, складовою якої є іншомовна комунікативна компетенція. Оволодіння іноземними мовами та залучення до європейської культури разом з навчанням спілкуванню та позбавленням від культуроцентризму наразі сприяє інтеграції України в європейський простір та утвердженню її як рівноправного партнера країн Європи.

При диференційованому підході до вивчення іноземної мови створюються сприятливі умови для опанування європейської культури, інтеграції соціо-культурних змін у процес навчання мов та проведення досліджень з метою виявлення найефективніших методів впровадження диференційованого підходу у вивчення іноземної мови у ВЗО [4, 13].

Згідно з оновленими стандартами навчання іноземним мовам змінюються вимоги щодо кваліфікації викладача іноземної мови [7, 42]. Викладач повинен знати і розуміти основи теорії формування граматичних, лексичних, слухо-вимовних мовленнєвих навичок; техніки письма, читання, вмінь аудіювання, говоріння; соціокультурної компетенції. Водночас викладач має здійснювати різні види індивідуалізації та диференціації навчання іноземним мовам — мотивуючий, регулюючий, розвиваючий та формуючий.

Підвищений інтерес студентів до вивчення іноземної мови та їхні пізнавальні здібності створюють умови для практичної реалізації диференційованого підходу викладача до кожного студента через специфіку самого предмету “іноземна мова”.

Вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах упродовж багатьох років зводилося до читання й перекладу іноземних текстів з надією, що цього виду діяльності буде цілком достатньо для розвитку навичок говоріння мовою, яка вивчається. Студента в цій ситуації можна порівняти з людиною, яка лише в голові уявляє свою участь у змаганнях, сподіваючись досягти непоганого результату розумовим тренуванням, не займаючись фізичним. Він добре орієнтується в дистанції на мапі, знає всі спуски й підйоми, умоглядно прогулявши за потрібним маршрутом, але не здогадується, що цього недостатньо. Для успіху потрібна виснажлива практична частина всієї підготовки.

Здатки людини до вивчення мови припускають її активну участь у розвитку мовних структур у свідомості. Для того щоб ці мовні

структури актуалізувалися, потрібна особиста активність людини в їх становленні. Мову в собі потрібно розбудити, викликати до життя, відтворити, розгорнути, дати їй можливість удосконалюватися самій винятково завдяки розвитку розмовних навичок, які не можуть одержати міцного закріплення в мовній пам'яті студента без уміння використати освоєний запас слів у різних життєвих ситуаціях [9, 16].

Вивчення мови — одна із глобальних проблем, що виникають перед вищою школою у світлі модернізації освіти. Сьогодні особливо актуальне питання про володіння іноземною мовою фахівцями всіх напрямків. Тому необхідно уточнити поточну ситуацію з вивченням іноземної мови у вищих закладах освіти, враховуючи новітні дані та порівнюючи ситуацію в Україні з європейською.

Знання, як мінімум, трьох мов — сьогодні дуже поширене явище в багатьох європейських країнах. Люди, які володіють декількома мовами, мають більше можливостей виїхати за кордон з метою одержання освіти або роботи. Європейська комісія висловила побажання, щоб усе населення ЄС могло б користуватися цими перевагами. Комісія уточнила свою мету: створити такі умови, щоб усі громадяни ЄС опанували хоча б три європейські мови: рідну і дві іноземні. Для втілення цієї ідеї Європейське Співтовариство вживає широкий спектр заходів для вивчення мов.

Проблема багатомовності існувала ще в древні часи, варто тільки згадати про Вавилонську вежу. Сьогодні ця проблема створюється не багатомовністю, а небажанням розуміти співрозмовника. Мова відбиває погляди носія й перебуває в постійному розвитку. Багатомовність інформаційних Інтернет-технологій — незаперечний факт сьогодення.

Сучасному суспільству потрібна людина, здатна спілкуватись і розвивати сімейні, соціальні, політичні, національні відносини. Педагоги перебувають нині в активному пошуку концепції виховання й освіти, яка б реалізувала обидві цілі — виховати людину як представника певної культури і як громадянина світу [2, 20].

Всі ми добре знаємо зі свого сумного досвіду, наскільки мало-ефективний традиційний інститутський метод навчання іноземним мовам — не на базі живого спілкування з носієм мови, а на базі відверненої граматики, не прив'язаної ні до якого спілкування. Мова при цьому виявляється в ролі предмета вивчення, а не засобу спілкування. Як говорять у цьому випадку прихильники так званої “психо-

логічної теорії діяльності”, іноземна мова повинна із самого початку посісти в діяльності місце засобу спілкування, а не відверненого предмета, і тільки тоді вивчені слова й фрази будуть реально використовуватися в живому спілкуванні.

Стрімко розвиваються міжнародні контакти, новітні технології дають змогу оперативно одержувати й обмінюватися інформацією, вимагають підготовки фахівців, які б володіли іноземною мовою на рівні професійного спілкування. У сучасному підході до вивчення іноземної мови з’явилася установка на професійне спілкування, що не тільки не обмежує рівень володіння іноземною мовою, вимагаючи знання спеціальної термінології, а й припускає вміння користуватися нею у її соціально-професійному середовищі, що, у свою чергу, неможливо без міжкультурної комунікації.

З двох фахівців, один із яких добре володіє іноземною мовою, але стриманий і холодний у спілкуванні, співрозмовником буде оцінений, безсумнівно, інший, більш привітний і уважний, навіть якщо його рівень мовної підготовки набагато нижче. Відсутність знань про правила ведення професійного діалогу, етикету ділових відносин може перешкодити досягненню цілей такої комунікації. Для успішних професійних контактів необхідно не лише добре знати мову, а й розуміти культуру соціально-економічних відносин.

Усе більшу роль в економіці нашої країни грають фахівці, які володіють хоча б однією іноземною мовою. Професії у сфері інформаційних технологій посідають одне з перших місць серед професій комунікативного характеру: без спілкування (усного або письмового) неможливе передавання інформації. Саме тому особлива увага приділяється мовній підготовці майбутніх фахівців згідно з реалізацією положень Болонської декларації [5, 1].

Закономірною складовою програм таких навчальних закладів має стати курс перекладу. Професійна компетенція в цій сфері діяльності містить у собі три основних напрямки: основи теорії іноземної мови, вступ до мовознавства, теорія перекладу.

Для формування лінгвістичної компетенції необхідне знання лексики, що відповідає професійним ситуаціям. Оскільки спектр таких ситуацій у цій сфері діяльності досить вузький, то й лексичне поле, що обслуговує цю спеціальність, невелике. Але не можна позбавляти фахівця звичайного спілкування — у цьому разі потрібні знання і нормативної мови, і розмовної. Фахівець, який спілкується іноземною мовою, повинен уміти зрозуміти співрозмовника, а

також грамотно сформулювати оформлене комунікативне висловлення.

Комунікативна компетенція припускає вміння зрозуміти й адекватно відреагувати на потреби співрозмовника. Наприклад, зрозуміти причини його невдоволення й грамотно відповісти з професійної точки зору, тобто постаратися заспокоїти й переконати в надійності наданих послуг.

Таким чином, орієнтація на розвиток міжкультурної комунікативної компетенції включає розвиток комунікативних якостей, яких навчають, — комунікативної спостережливості, мовної контактності, мовної тактовності, комунікативної гнучкості і варіативності мовно-го поводження.

Отже, щоб швидко і ефективно втілювати в життя Болонський процес на теренах української освіти, необхідно велику увагу приділяти вивченню іноземних мов, знання яких полегшить подальше реформування системи освіти, зокрема підвищить рівень українських фахівців за кордоном. Розробка нових програм і навчальних методик щодо викладання іноземних мов не тільки в мовних вищих закладах, а й неспеціалізованих вищих школах полегшить інтеграцію української системи освіти у загальноєвропейську. Лише тоді ми зможемо цілком впевнено стати повноправним членом європейської спільноти.

Література

1. *Андрущенко В.* Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. — 2004. — № 1. — С. 5–9.
2. *Астахова Е.* Преодолеть “гипноз спины” (Идеи евроинтеграции в образовательных кругах — Болонский процесс) // Зеркало недели. — 2004. — 15 мая. — С. 20.
3. *Гришкова Р. О.* Діалог культур як проблема сучасної освіти // Наукові праці. Педагогічні науки. — Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. — Вип. 1. — С. 12–16.
4. *Гуцайлюк З.* Европа подождет...: Проблемы высшего образования в свете Болонского процесса // Зеркало недели. — 2004. — № 24. — С. 13.

5. *Журавський В.* Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу // *Освіта України*. — 2004. — № 16. — С. 1–2.
6. *Мартиросян Л. А.* Диференціація навчання в процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу (на матеріалі вивчення курсу історії педагогіки): Дис. ... канд. пед. наук. — Луцьк, 1997. — 208 с.
7. *Півняк Г., Салов В.* Стандарти вищої освіти у контексті Болонської декларації // *Освіта України*. — 2004. — № 42–43. — С. 6.
8. *Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки:* Наказ М-ва освіти і науки України від 23 січня 2004 р. № 49 // *Освіта*. — 2004. — 11–18 лют. — С. 6.
9. *Щепилова А. В.* Проблемы преподавания второго иностранного языка и вопросы подготовки педагогических кадров // *Иностранные языки в школе*. — 2000. — № 6. — С. 15–22.
10. *Ministry of education and science of Ukraine.* English for specific purposes (ESP). — Kyiv: British Council Ukraine, 2005.